

Povijest prosjaka prema „Osnovi“ Antuna Radića

Na temelju sakupljene građe prema „Osnovi“ Antuna Radića obrađena je povijest prosjaka u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u razdoblju od kraja 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata. Naglasak je na osobama koje prose, tko su i otkuda dolaze, na razloge koji su ih naveli na prošenje, način na koji su prosili i što su dobili prošenjem, na prijevare kojima su se služili i na apel i pokušaj kontroliranja prosjaka.

Korišteni izvori nastali su na *Osnovi za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*¹ Antuna Radića iz 1897. godine. Među mnogim temama koje su dio *Osnove* našla se tema koja se odnosi na *Život prema zanatu i imetku*, podijeljena na deset podtema među kojima se nalazi stavka *Prosjaci*. Autori koji su sudjelovali u stvaranju zbirke često u svojim radovima nisu opisali sve zadane teme te je iz tog razloga korišten dio zbirke u kojem se nalaze zapisi o prosjacima. Pitanja koja Radić u *Osnovi* postavlja su „Ima li u selu (ili prolaze li po selu) prosjaka ili bogaca? Zašto prosjače (jesu li slijepi, klasti)? Jesu li domaći ili tuđi? Kako prose? Mole li i što mole? Pjevaju li uz gusle, pa što pjevaju? Što im se daje (jaja)? Da li im svijet rada i prima li ih na noćište? Gdje spavaju? Gdje žive (stanuju), ako imadu stalan stan? Bave li se osim prosjačenja još čim drugim (liječenem, vraćenem)? Ima li među nima tatova i pijanaca? Kad se i gdje skupljaju? Imadu li kakovo svoje društvo? Što se o tom društvu zna? Imadu li svoj jezik, kojega drugi ljudi ne razumiju? Ima li ih oženjenih ili udanih? Je li koji stekao imetak? Što se još zna o nima?“ (Perić-Polonijo, 2010: 574-575). Autori nisu uvijek odgovarali na sva navedena pitanja, no određenim pitanjima dano je više pažnje. Usmjerenost na određena pitanja vrlo je vjerojatno uvjetovana autorovim saznanjima. Korišteni izvori nastali su u razdoblju od 1897. do 1939. godine. Vremenski, izvori se mogu podijeliti na one koji su nastali na prijelazu iz 19. stoljeća u 20. stoljeće do početka Prvog svjetskog rata, kojih je znatno više od izvora nastalih nakon Prvog svjetskog rata do 1939. godine.

Radić je bio urednik *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena*.² Sastavio je konačnu verziju *Osnove* koja se sastojala od uputa za što detaljnije prikupljanje

građe o narodnom životu i običajima s ciljem da se prikupljena građa znanstveno obradi. Pod narodom Radić je podrazumijevao narod koji živi na selu i za život zarađuje rukama, koji ne nosi odijela i koji nije obrazovan ili ima vrlo malo obrazovanja. On *Osnovu* prilagođava specifičnostima prostora južnih Slavena, čime započinje razvoj znanstvene hrvatske etnografije. Na mjesto urednika *Zbornika* Radić dolazi 1897. godine te se iste godine tiska njegova *Osnova*, koja ubrzo dolazi u ruke suradnika, čime započinje proces prikupljanja narodne građe. S mjesta urednika *Zbornika* Radić odstupa 1901. godine (Perić, 2002: 90-114).

Geografsko područje koje obuhvaćaju izvori dijeli se na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. U Hrvatskoj je naglasak na sjeverozapadnoj Hrvatskoj i Banovini, nakon čega slijedi zapadni Srijem te područja koja ne čine cjelinu: Poljica, Boljun, Cres i Kompolje. U Bosni i Hercegovini naglasak je na širem području Sarajeva i Brčkog te na Tomislavgradu. Šire područje Brčkog prostorno se nadovezuje na zapadni Srijem, što može činiti posebnu cjelinu.

U razdoblju od kraja 19. stoljeća do početka Drugog svjetskog rata Hrvatska je prolazila kroz velike promjene. Prekidom odnosa s Austro-Ugarskom nakon Prvog svjetskog rata ušla je u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba koja je nakon sjedinjenja s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom postala Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca te kasnije promijenila naziv u Kraljevina Jugoslavija (1). Bosna i Hercegovina nalazila se pod austrougarskom upravom do kraja Prvog svjetskog rata (Nikić, 2002: 278, 281). U Prvom svjetskom ratu Bosna i Hercegovina pretrpjela je velike štete, a nakon rata dijelila je sudbinu s Hrvatskom i postala dio Države Slovenaca, Hrvata i Srba, zatim Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevine Jugoslavije (2). Hrvatska te Bosna i Hercegovina bile su slabo razvijene agrarne zemlje. Različite povijesne prilike utjecale su na gospodarstvo koje je zahtijevalo agrarnu reformu kako bi se riješili gospodarski problemi (Matković, 1998: 137, 140).

Prosjaci – tko su i od kuda dolaze?

Većina izvora piše općenito o prosjacima, dok poneki izvori spominju pojedinačne slučajeve. Domaćih prosjaka bilo je manje u usporedbi sa stranima. U slučajevima kada izvori pišu otkuda prosjaci dolaze u mjesto u kojemu prose, saznaje se da se najčešće radi o okolnim mjestima ili nešto

1 Dalje u tekstu koristit će se skraćeni naziv *Osnova*.

2 Dalje u tekstu koristit će se skraćeni naziv *Zbornik*.

udaljenijim krajevima. Tako su u Samobor dolazili prosjaci iz Kranjske, Žumberka, Turopolja i bliže okolice (Lang, 2009: 404), u Retkovce kraj Vinkovaca iz Srijema i Bačke (Filakovac, 1898-1902: 97), u mjesto Otok kraj Vinkovaca dolazili su Romi ili prosjaci iz drugih sela. U toliškom kraju prosjaci su bili iz Like i Dalmacije od kojih su se mnogi naselili na područje bivše Vojne Krajine, posebice u selo Štitar, te iz Srbije ili su prosjaci domaće Romkinje (Nedić, Draganović, 2004: 155), dok su u Hrasnici prosjaci bili Vlasi, Turci i Romi (Mulić, 1910-1912: 31). U Kompolju prosjaci su bili Bunjevci koji su doselili u taj kraj, no također se napominje kako je prosjačenje postajalo sve rjeđe te je među samim Bunjvcima polako nestajalo (Grčević, 2000: 333), dok se kod mnogih prosjaka nije znalo otkuda su, već se samo spominje da su stranci. Prosjaci stranci bili su prisutni u svim krajevima, dok domaćih prosjaka nije bilo u svim mjestima. U Samoboru su domaći prosjaci rijetki (Lang, 2009: 402), dok u Tomislavgradu nema domaćih prosjaka, već dolaze iz okolnih sela Mrkodol i Brišnik, ali i iz Dalmacije (Nuić, 1897-1898: 82), dok u mjestima Gage, Kosina i Ljubina, na području Banovine, nema domaćih prosjaka te se smatra da je sramota prositi. U Otoku kraj Vinkovaca navedena su dva domaća prosjaka, od kojih je jedan izgubio imovinu, ali oni ne prose u svome kraju već odlaze u krajeve gdje ih nitko ne poznaje (Lovretić, 1990: 370). Također se navodi da u Hrnetiću domaći ljudi ne prose, osim u iznimnim situacijama. U Starom Šteljanu domaći su prosjaci starci, sluge i pastiri. Prisutnost domaćih prosjaka spominje se u središnjoj Hrvatskoj, Cresu i Veloj Luci, dok se u nekim mjestima ne spominju, što ne znači da ih nema, već je moguće da je opis autora usmjeren na prosjake strance. U mjestima Gage i Kosina sramota je prositi ako je osoba zdrava, dok je u mjestu Ljubine sramota prositi i u situacijama kada je osoba vrlo siromašna. U mjestu Virje ne spominje se da je sramota prositi, ali osobe koje prose osjećaju sram te iz toga razloga odlaze prositi u krajeve u kojima ih ljudi ne poznaju (Tomec, 1898-1903: 207). Unatoč tomu što neki autori ne spominju mjesta iz kojih prosjaci dolaze, može se pretpostaviti da većina njih dolazi iz krajeva koji su dovoljno daleko da ih stanovnici mjesta u koja dolaze ne poznaju. Za Bunjevce je poznato da imaju svoje kuće i da se bave svim poslovima koje zahtijeva jedno kućanstvo (Grčević, 2000: 335), u Hrnetiću se spominju prosjaci koji imaju kuće oko Bosiljeva (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 115), dok neki spavaju kod rodbine ili pojedinih seljaka (Walka-Stipetić, 1904-1905: 185), a za većinu ih se ne zna imaju li svoju kuću.

Prošenjem su se bavili muškarci i žene, iako se u većini slučajeva spominju muškarci, a o ženama se saznaje ponajviše kada se spominje bračni status prosjaka. Tako se često spominje da ima oženjenih prosjaka i udanih

prosjakinja. O ženama se također saznaje u situacijama kada se spominju pojedinačni slučajevi, poput slijepe djevojke Vidović iz Samobora (Lang, 2009: 404) ili četiriju udovica iz Imotske krajine koje su morale prehraniti obitelj (Kutleša, 1993: 224). Uz bračni status navodi se da neki prosjaci imaju djecu, ali i da žene prose s djecom (Nuić, 1897-1898: 82), dok ponekad prose cijele obitelji (Milaković, prije 1898: 91). Također je zabilježeno da su supružnici zajedno prosili pretvarajući se jednom da je supruga slijepa, a drugi puta da je suprug slijep (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 91). U Kompolju prosjačenjem su se bavili Bunjevci. U vrijeme Vojne krajine u bunjevačkim je kućama ponekad živjelo više bračnih parova zajedno od kojih su se neki bavili prosjačenjem. Za djevojke koje su se udavale u takve kuće govorilo se: „Dobro se udala, u kući su joj tri ščapa!“ (Grčević, 2000: 335). Prosjaci su bili stari i nemoćni, djeca i ostali čija se dob ne saznaje. Stari i nemoćni prose jer nisu u mogućnosti raditi, siromašni su, izgubili su službu zbog starosti i često nemaju rodbinu da brine o njima. U Samoboru se općina brine za starije ljude u slučajevima kada o njima nema tko brinuti. Smještaju ih u ubožnice gdje imaju stan, hranu i druge potrepštine (Lang, 2009: 402). Djeca u ulozi prosjaka spominju se rijetko. O njima saznajemo samo kada se navodi bračni status prosjaka. U Tomislavgradu se spominju udane žene s djecom koje prose (Nuić, 1897-1898: 82), dok je u Brčkom postojala organizacija prosjaka u kojoj su sudjelovale žene i djevojčice (Nedić, Draganović, 2004: 156). Nije rijetkost da su prosjaci bili zdravi mladi ljudi. Za njih se navodi da ne žele raditi jer su lijeni (Walka-Stipetić, 1904-1905: 185). Kako bi bili uspješniji u prošenju, često su glumili bolest ili koristili razne izgovore zbog kojih prose. Vrlo često razlog zbog kojeg su ljudi prosili bio je tjelesni invaliditet. Najčešće se spominju slijepci. Oni su u većini slučajeva muškarci koji u svojoj pratnji imaju nekoga tko ih vodi, većinom mlađu žensku osobu (Walka-Stipetić, 1904-1905: 185). Vrlo često koriste gusle i pjevaju kako bi privukli pažnju. Veliki blagdani, proštenja i sajmišta često su bila okupljališta prosjaka, tako i slijepaca koji su svirali gusle. U Samoboru se u vrijeme sajmišta našao slijepac koji je svirao gusle, što je privlačilo pažnju posjetitelja koji su mu bacali novce, a to je bio razlog da ga drugi prosjaci ne vole jer je utjecao na njihov posao (Lang, 2009: 404). Prosilo

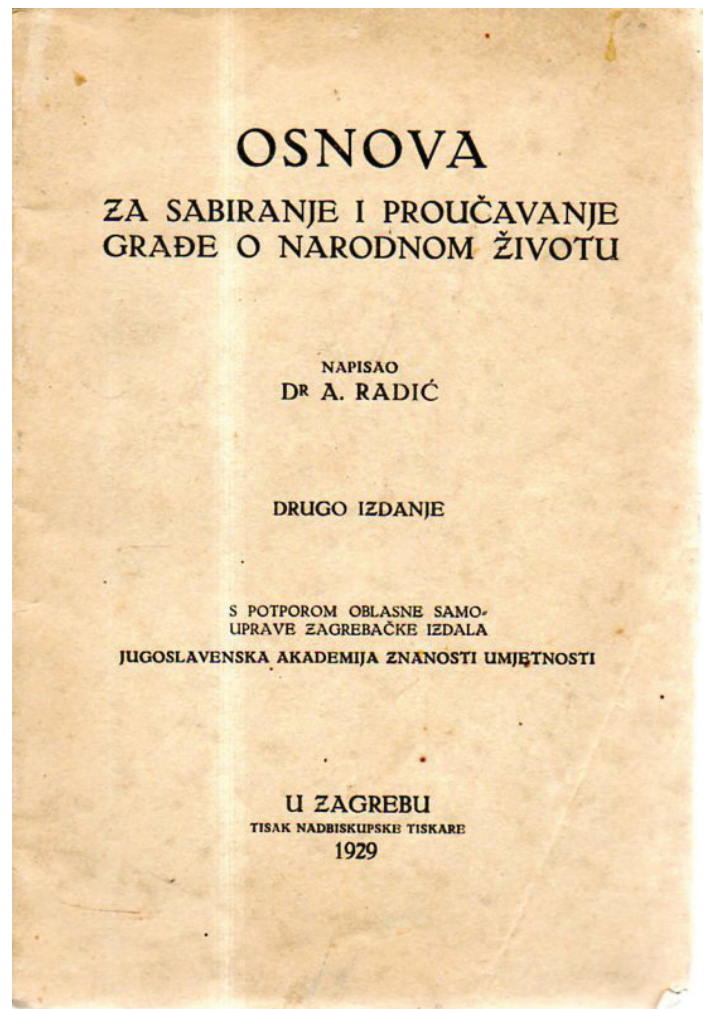
Antun Radić

se radi siromaštva i tjelesnog invaliditeta, dok je skupini ljudi prošenje bio način života, iako su bili u mogućnosti samostalno zarađivati za život.

Prošenje – način života

Razna događanja, proslave, sajmovi i crkveni događaji, mjesta na kojima bi se okupljale veće količine ljudi, bili su pogodni za okupljanje prosjaka. Prosjaci bi sjeli uz cestu na sajmištu (Walka-Stipetić, 1904-1905: 184), a metode koje su koristili za privlačenje pažnje često su uključivale gusle i pjevanje ili glasan plač, koje su koristile žene. Tako bi Romkinje u Brčkom sjele uz cestu te se uz glasne krikove pretvarale da su muslimanke i na takav način izazivale samilost kod ljudi jer muslimanke ne bi prosile osim ako nisu bile u velikoj potrebi (Nedić, Draganović, 2004: 156). Također, prosjaci su išli od kuće do kuće kako bi isprosili milostinju. Kada bi stigli pred nečiju kuću, često bi prošenje započinjali molitvom. Molili su različite molitve, ponekad bi započinjali s *Oče naš* (Tentor, 1897: 16) ili su imali pripremljen čitav govor: „Hvalen budi Jezuš Kristuš! Lipo vas prosim, uделите meni siromaku kakav mali darak...“, a nakon udijeljene milostinje zahvalili bi na daru: „Hvala, Bog vam plati! Bog vam daj sriću pri blagu i daci, Bog vam daj zdravlje!“ (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 90). Pjevanje ili pjevanje uz gusle također se često koristilo kada se išlo od kuće do kuće, a vrlo često se pjevanje uz gusle povezivalo uz slijepce. Tako se u Hrnetiću pjevalo o *Lovrinu* i *Jezušu*, u Retkovicima i Letovancu o *Kraljeviću Marku*, dok se u Letovancu pjevalo i o *Sv. Petru*, ali i druge pjesme religijske tematike. Uz one koji su prosili jer su bili stari, siromašni ili bolesni, postojala je skupina ljudi koja je prosila jer su bili lijeni ili pijanci (Walka-Stipetić, 1904-1905: 185) te se koristili drugim metodama kako bi došli do milostinje. Među izgovorima za prošenje nalazi se izgorena kuća (Bosnić, oko 1908, 1911-1915: 601), traženje posla, ali bez sreće u pronalasku, otpusnica iz bolnice i nemogućnost povratka doma radi siromaštva (Lang, 2009: 403) ili pretvaranje da je osoba bolesna te da je na putu za bolnicu, ali nema potrebna sredstva da stigne do iste. Oni kojima ništa nije dano kleli bi i bučili (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 92, 90) ili psovali (Milaković, prije 1898: 91).

Razne prijevare također su neke od metoda korištenih da bi se došlo do zarade. U toliški kraj iz Srbije su dolazili Romi koji su s narodom mijenjali nove kotlove za stare da bi se s vremenom ispostavilo da na novim kotlovima dno vrlo brzo propadne. Također su imali praksu trovanja pernatih životinja koje su kasnije jeli (Nedić, Draganović, 2004: 156). Uz napomenu autora da se tako pripovijeda u narodu, slično je zabilježeno i u mjestu Otok kraj Vinkovaca, koje geografski nije daleko

Drugo izdanje Osnove iz 1929. godine

od toliškog kraja, gdje Romi, ali i slijepci, otruju svinju ili neku drugu životinju kako bi je kasnije dobili za hranu, a uz to krađu životinje, posebice pernate, poput pataka i gusaka (Lovretić, 1990: 371). Nije rijetkost da se zdravi ljudi pretvaraju da su nijemi ili siromašni (Bosnić, oko 1908, 1911-1915: 600). Primjere prevare nalazimo i u Kompolju. Dugački Mate iz Velike Brisnice kod Senja, primjer je osobe koja je zarađivala za život pretvarajući se da ima tjelesne deformacije. U početku se pretvarao da ima zgrčeno po nekoliko prstiju na svakoj ruci, dok se nije otkrilo da jednom ima tri, a drugi put dva prsta zgrčena. Nakon što se otkrila istina, Mate se nije pojavljivao u tome kraju sljedeće dvije godine. Pojavio se ponovno u pratnji prijatelja. Ovoga puta Mate je bio slijep. Nakon dužeg uvjeravanja, ljudi su povjerovali da je Mate oslijepio te su ga počeli ponovno darivati, ali njegova prevara otkrivena je nakon što ga je jedan mještаниn vidio kako je ovoga puta Matin prijatelj slijep, a Mate vodi njega. Ponovno se Mate nije pojavljivao u ovome kraju sljedeće dvije do tri godine, kada dolazi po treći puta. Treći puta kada je Mate došao u ovaj kraj, njegova prevara završila je neuspješno.

Mate i njegov prijatelj dobili su batine i nikada se više nisu pojavili u ovome kraju (Grčević, 2000: 333-335). Pojedini prosjaci bavili su se gatanjem (Badovinac, 1897: 39). U Otoku Romkinje čeragašice bacale su karte i vračale, a krale su ako su mogle (Lovretić, 1897-1918: 370), dok je u Hrnetiću zabilježen dolazak čovjeka koji je liječio zubobolju pomoću trava (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 91).

Isprošeno je najčešće uključivalo namirnice. Tako se najčešće dijelilo brašno, žito, jaja, kruh, mlijeko, ponekad meso, slanina, sir ili novac, ali i odjeća i vuna. Davanje novca vezuje se uz javna mjesta i razna događanja, a davanje namirnica kada se prosi od kuće do kuće. Nije bila rijetkost da se slijepce bolje darivalo pa se tako u Retkovicima slijepca daruje kolačima i komadom pečenke (Filakovac, 1898-1902: 97). Odnos naroda prema prosjacima povezan je uz osobu koja prosi. Prema starcima, siromašnima, osobama s invaliditetom imali su pozitivan pristup. Rado su ih primali i darivali, a nije bila rijetkost primiti prosjaka da prenoći. Prosjake se smještalo u kući ili pored vatre (Nuić, 1897-1898: 82); često se žene znalo primiti u sobu kraj peći, a muškarce u štalu (Walka-Stipetić, 1904-1905: 184). U nekim mjestima smatralo se grijehom ne primiti prosjaka (Matuvulj, 1939: 20). U Letovancu prosjaka su primali na objed, a u slučaju da je prosjak već objedovao kod susjeda, darovali su ga jajima ili brašnom (Milaković, prije 1898: 91). Poznate prosjake u Starom Štefanju, a bili su to domaći ljudi koji su nekoć bili pastiri ili sluge i starci, narod je rado primao u svoje kuće. Ti bi ljudi prosili od rodbine, no ne uvijek uspješno jer autor navodi primjer čovjeka koji je često molio za pomoć rodbinu, što je njima dosadilo te su mu odbili pomagati (Novaković, 1903-1904: 531). Odnos prema zdravim i mladim prosjacima zabilježen je u Samoboru, gdje nije bila rijetkost zdravoj osobi ukazati na to da ga treba biti sram što je zdrav i što prosi. Često se tim osobama davala milostinja samo da odu što prije ili iz straha jer je žena u tome trenutku bila sama bez muškarca, što je rezultiralo da zarade više od starih i nemoćnih (Lang, 2009: 403). Slično je zabilježeno u Hrnetiću, gdje se također davala milostinja iz straha da prosjaci ne bi učinili zlo (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 91). Iako su seljaci darivali prosjake, često su i sami živjeli u svakodnevnoj borbi opskrbe vlastite obitelji namirnicama. Razlike u životnom standardu između seljaka nisu bile velike. Bogati seljak imao je veće količine, ali način života ostajao je isti kao i kod manje imućnog seljaka (Bićanić, 1936: 8, 90).

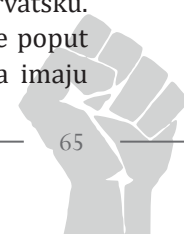
Mjesto okupljanja prosjaka uglavnom se ne spominje ili autori pišu da ne postoji, osim na pojedinim mjestima, pa se tako u Samoboru prosjaci okupljaju u krčmi, gdje prespavaju i isprošeni novac potroše na alkohol, a nije bila rijetkost ni da se potuku ili rade nered na cesti te iz

toga razloga završe u zatvoru (Lang, 2009: 403). Novac na alkohol trošio se i u selima Maline, Obrovica, Kmećani i Vilusi u Bosni i Hercegovini, gdje autor tvrdi da svi prosjaci, bez iznimki, piju, ali se rijetko mogu vidjeti pijani, jer su svjesni da ne bi dobili milostinju ako bi ih narod vidio pijane (Matuvulj, 1939: 20). Novac na vino i rakiju trošio se i u Hrnetiću (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 91), a isto se bilježi i u mjestu Otoku gdje prosjaci isprošeno potroše u birtiji, dok se ne zna čine li slijepci isto (Lovretić, 1990: 370). Zanimljivo je da je u Hrnetiću zabilježeno slavlje čovjeka koji poziva društvo doma kako bi proslavio trideset godina kako živi bez posla (Sajvert-Pokupska, 1897-1905: 92). Organiziranih prosjačkih skupina najčešće nije bilo, većinom su to pojedinci ili dvoje prosjaka koji su surađivali. O organiziranom prosjačenju saznaje se samo u Brčkom. Strani prosjaci imali su ravnatelja kojemu su na kraju svakoga dana donosili isprošeno. U slučajevima da su isprošili malo ili ništa, najčešće bi dobili batine i bili izbačeni. Prosjaci su bile žene i djevojčice, a zauzvrat su dobivale mjesečnu plaću, stan i hranu. Organizirano prošenje širilo se u okolici Brčkog, ali je organizator uhvaćen radi krađe konja te se tada saznalo i za njegovo organizirano prosjačenje, što je završilo njegovim protjerivanjem (Nedić, Draganović, 2004: 156).

Uređenje i apeli

Gradovi poput Zagreba imaju uređen odnos prema siromašnima još od srednjeg vijeka što je vidljivo kroz instituciju hospicija, oporučna ostavljanja i izdvajanja iz gradske blagajne (Miljan, 2012: 88). U Londonu početkom 16. stoljeća bilo je potrebno imati dozvolu za prošenje, a u slučaju da je prosjak nije imao, uslijedile bi kazne poput bičevanja do krvi (Hibbert, 1987: 182). Samobor je, kao veće mjesto, također imao uređen odnos prema siromašnim, starim i nemoćnim ljudima. U slučajevima kada se o njima nije imao tko brinuti, općina bi ih smjestila u ubožnice gdje su imali stan i hranu. Osim brige za starije i nemoćne, u Samoboru je bilo uređeno kojim se danima u tjednu može prositi – prošenje je bilo dozvoljeno petkom i subotom. Kako su to većinom starije i nemoćne osobe, njihovo je kretanje bilo ograničeno te stoga nisu tražili milostinju u kućama čiji je pristup otežan, poput stanova na katu. Uređeni odnos prema siromašnima nije zaustavio prosjake strance koji se nisu pridržavali pravila i prosili su kada ih redari ne bi vidjeli (Lang, 2009: 402-403).

Dopisima iz Imotske krajine objavljenim u *Narodnom listu* 1878. godine pokušalo se ukazati na prosjake varalice koji su tih godina obilazili Dalmaciju, Slavoniju i Hrvatsku. Upozoravaju na tehnike kojima se prosjaci koriste poput lažnih svjedočanstava i pisama te pretvaranja da imaju

invaliditet. Prosjaci su stari i mladi, muškarci i žene, oni koji su stvarno siromašni, ali i oni koji nisu. Autor navodi da se ne zna tko je bolje obučen kada se vrati nazad u svoj kraj. Na prosjake iz Imotske krajine autor upozorava jer smatra da nanose sramotu imotskom kraju i ljudima koji žive na tome prostoru, te da je vrijeme da se takav način života zaustavi. Problem s prosjacima iz Imotskog imali su i u Dubrovniku, posebice u vrijeme turističke sezone. Dubrovački veliki župan 1929. godine piše da prosjaci prikazuju narod u lošem svjetlu pred turistima i apelira da poduzmu potrebne mjere kako bi se prosjaci zaustavili (Glibota, 2005: 190-193).

Samobor i Imotski primjeri su pokušaja kontroliranja prošenja. Samobor je vršio kontrolu kroz uređena pravila o prošenju, što nije bilo u potpunosti uspješno i više je utjecalo na manji broj domaćih prosjaka, dok su stvarni problem predstavljali strani prosjaci koji nisu poštovali pravila. Imotski prosjaci djelovali su na jako širokom području bez obzira na upozorenje izdano u novinama 1878. godine. Iz primjera Dubrovnika, koji ima problem s prosjacima iz Imotskog 1929. godine, jasno je da se nije puno učinilo u razdoblju od pedeset godina kako bi se zaustavio problem prosjačenja. Iako se u građi o selu Ljubina pred Prvi svjetski rat nalazi podatak da domaćih prosjaka nema, a stranih je gotovo sasvim nestalo (Bosnić, oko 1908, 1911-1915: 600), u selu Kosina 1919. godine autor pretpostavlja da će narasti broj prosjaka nakon rata jer će biti puno ratnih invalida koji neće biti u mogućnosti raditi (Bosnić, 1919: 403), dok primjer Dubrovnika ponovno pokazuje da prosjaka ima u velikoj količini, što se u tom slučaju može povezati s gradskom sredinom u kojoj cirkulira velika količina domaćih i stranih ljudi.

Zaključak

Iako korištena građa ne pokriva cijelu Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu te se temelji na životu sela (gradovi su mnogo manje zastupljeni), može se zaključiti da su prosjaci bili prisutni u svim krajevima. Za neke je to bio način života, dok je za neke bio način preživljavanja. Dolazili su iz raznih krajeva, bili su različite životne dobi i u prošenju su sudjelovala oba spola. Imali su različite načine prošenja kojima je cilj uglavnom bio izazvati suosjećanje kod naroda, dok se dio prosjaka koristio raznim načinima varanja kako bi došao do nekog oblika zarade. Uređeni odnos prema prosjacima u Samoboru način je na koji ih se pokušalo kontrolirati i jedini je takav primjer u korištenoj građi. Problemi s prosjacima bili su i u drugim mjestima, ali bez obzira na ukazivanja na probleme, oni su nastavili sa svojim načinom života prilagođavajući se vremenu i prostoru u kojemu su prošli.

Summary

Ružica Gelo,
The History of Beggars According to "The Basis" by
Antun Radić

The history of beggars in Croatia and Bosnia and Herzegovina in the period between the end of the 19th century and World War II is presented on the basis of the collected data from "The Basis" by Antun Radić. Special focus is given to the people begged from, who the beggars were and where they came from, the reasons which drove them to begging, the way they begged, what they gained from begging, the trick they used, and to an appeal and an attempt to control the beggars.

Objavljeni izvori

1. Grčević, Jure, 2000. *Kompolje. Narodni život i običaji*, Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke, Kompolje.
2. Kutleša, fra Silvestar, 1993. *Život i običaji u Imotskoj krajini*, Matica Hrvatska – Ogranak Imotski i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti Zavod za znanstveni i umjetnički rad u Splitu, Imotski.
3. Lang, Milan, 2009. *Samobor. Narodni život i običaji*. Meridijani, Samobor.
4. Lovretić, Josip, 1990. *Otok. Narodni život i običaji. Privlačica*, Vinkovci.
5. Nedić, Dobroslav Bono i Draganović, Petar, 2014. *Toliški kraj koncem 19. i početkom 20. stoljeća*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Neobjavljeni izvori

1. Badovinac, Marko, 1897. *Građa iz sela Kamenaca*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 105.
2. Bosnić, Rade, oko 1908., 1911-1915. *Ljubina (prema „Osnovi“)*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 113b.
3. Bosnić Rade, 1919. *Selo Kosina – narodni život i običaji (prema „Osnovi“)*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 127d.
4. Filakovac, Ivan, 1898-1902. *Etnografska građa iz Retkovaca*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 57.
5. Matavulj, Đ Branko, 1939. *Život sela Maline, Obrovca, Kmećana i Vilusa*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 228.
6. Milaković, Juraj, prije 1898. *Etnografska i folkloristička građa iz Letovanca kraj Petrine*. Odsjek za etnologiju

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 76.

7. Mulić, Hamdija, 1910-1912. *Hrasnica – narodni život i običaji*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 157.
8. Novaković, Nikola, 1903-1904. *Staro Štefanje (prema Radićevoj „Osnovi...“)*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 110b.
9. Nuić, fra Anđelko, 1897-1898. *Etnografska građa iz Duvna*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 20.
10. Sajvert-Pokupska, Milena, 1897-1905. *Hrnetić (kraj Karlovca). Narodni život i običaji*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 29.
11. Tentor, Matija, 1987. *Građa o narodnom životu iz grada Cresa*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 22.
12. Tomec, Josip, 1898-1903. *Virje (po „Osnovi“)*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 18.
13. Walka-Stipetić, Ana, 1904-1905. *Sabrano u selima Turkovčina, Bedenica, Bosna, Beloslavec i Jertovac / kotar Sv. Ivan Zelina*. Odsjek za etnologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - fond Stara zbirka, kut. 120.

Literatura

1. Bičanić, Rudolf, 1936. *Kako živi narod: život u pasivnim krajevima*. Tipografija, Zagreb.
2. Glibota, Milan, 2005. *Nekoliko autentičnih svjedočanstava o laži-prosjacima u Imotskoj krajini*, Raosov zbornik... :(zbornik radova s književnog susreta Raosovi dani), God. 1, Imotski, str. 189.-196.
3. Hibbert, Christopher, 1987. *The English. A social history 1066-1945*, Guild publishing London, London.
4. Matković, Hrvoje, 1998. *Povijest Jugoslavije*, naklada P.I.P Pavičić, Zagreb.
5. Miljan, Suzana, 2012. *Siromasi kasnosrednjovjekovnog Zagreba*, Povijesni prilozi 42, Zagreb, str. 81.-102.
6. Nikić, fra Andrija, 2002. *Kratka povijest Bosne i Hercegovine do 1918.*, Franjevačka knjižnica i arhiv, Mostar.
7. Perić, Ivo, 2002. *Antun Radić*, Dom i svijet, Zagreb.
8. Perić-Polonijo, Tanja, 2010. *Zbornik za narodni život i običaje*, Knjiga 55, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – HAZU, Zagreb.

Elektronički izvori

Hrvatska, Hrvatska enciklopedija:

www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26390
(30. 12. 2016.).

Bosna i Hercegovina, Hrvatska enciklopedija:

www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8918
(20. 12. 2016.).

